

דמשום טענת הפסד ממונה לא היה נאמן נאמן הוא מחמת סכנת גופו שלא יקטעו ידו, וכמו שהוא כתוב בשאלה. וצודאי אילו היינו צריכין לדון על פי אותו שטר לא הוה מהימן כל שחתם ידו יוצא ממקום אחר, וכדמוכח בפרק האשה שנתאלמנה⁶³⁰, אבל שטר זה לא מעלה ולא מוריד לענין העדות בעצמו אפילו היה צבית דין משום חוזר ומגיד, אלא שלהכשיר העד עצמו אנו צריכין לטענה זו. ונראה שהוא נאמן כן להעמידהו על חזקתו, והרי הוא כשר, וכשר הדבר. וכיון שנתברר זה לא נשאר ספק.

והשם יתברך יורנו חוקיו ונלמד עקב⁶³¹.

ואיז עלינו הגיד עקב⁶³².

שפיפון עלי אורח⁶³³ יסופנו עקב⁶³⁴.

בשחתו יחפש⁶³⁵ ופח יאחז אותו בעקב⁶³⁶.

ועם ממושך ומורט⁶³⁷ גדוד יגודנו והוא יגוד עקב⁶³⁸.

ויטה ליבנו לעשות חוקיו לעולם עקב⁶³⁹.

עקב היתה רוח⁶⁴⁰ קנאה⁶⁴¹ על הרבנים. גוצה להם ויראה להם⁶⁴². רבי המישרה⁶⁴³. יושבי נטעים וגדרה⁶⁴⁴. יושבים על מלאת כחלי גורן⁶⁴⁵.

עקב אשר שמע⁶⁴⁶ איש ואיש. קול ענות⁶⁴⁷ מחפיר ומבאיש. יטריח עב אף צרי⁶⁴⁸. כעת צמרו ימריא⁶⁴⁹. כי תחת יופי⁶⁵⁰. יתן דופי⁶⁵¹. פיו שלח צרעה⁶⁵². כנס על גבעה וכמורן⁶⁵³.

עקב ענוה⁶⁵⁴. לבשו גאווה⁶⁵⁵. לתת אנשי לשון⁶⁵⁶ לזעוה⁶⁵⁷. ולהציב גבול עלובה⁶⁵⁸. יושבת שלוה⁶⁵⁹. כרכו עם הספר⁶⁶⁰ הרשום בכתב אמת⁶⁶¹. חרצ נוקמת⁶⁶². מסכו צדצס ההיתר. לענה לכחצי פלסתר. והריחם צירחא ה'⁶⁶³ מקוטרות. פיתוס הקטורת הנרי והנפורן⁶⁶⁴.

עקב צושתם⁶⁶⁵. ישפך נחשתם⁶⁶⁶. רע ינתק ומאש תם⁶⁶⁷. יתגלגל במקום מדרון. ומשנה שברון⁶⁶⁸. ישבר באשבורן.

עקב שוחד מזדיקי רשע⁶⁶⁹ עיניהם יעור⁶⁷⁰. יכס צסנור⁶⁷¹. ולקבל טומאה עלולין⁶⁷². יהיו נאכלין. באפיקורן⁶⁷³.

עקב רצ⁶⁷⁴ ורצ מהם⁶⁷⁵. ינאחי אני (הקטן) [קטן]⁶⁷⁶ תלמידיהם. לשצר מתלעות עול⁶⁷⁷ בארץ נכוחות⁶⁷⁸. לפסול לוחות⁶⁷⁹. מכשירי משפחות. ואם יסתר צקרקה הים⁶⁸⁰ ובחוכו. משם ינא הנחש ונשכו⁶⁸¹. ואם איני כדאי⁶⁸² מעצמי. ועיני ראוי גולמי⁶⁸³. ממלאכותם באחי צמלאכות. ומהודם נאכל עלי לבוש מלכות⁶⁸⁴. צניף טהור⁶⁸⁵ סודר ומקטורן.

עקב תשמעון⁶⁸⁶. דיצת רצים⁶⁸⁷ ועוד מדעון. אשריהם תגדעון⁶⁸⁸. וכל עצתם תפרעון⁶⁸⁹. והצל פיהם ישרוף⁶⁹⁰. מי האיש אשר נטע⁶⁹¹ אורן.

כה דברי יושב על משבר⁶⁹². מצוק העמים⁶⁹³. פתות אותו פתים⁶⁹⁴. מיחל לאל⁶⁹⁵. תרוממנה קרנות לדיק והרשעים אל ירימו קרן⁶⁹⁶.

הנעלצ וציסורין שמח⁶⁹⁷.

יושב אלגזאיר שמעון בר צמח זלה"ה

שאלה ב

ברשך. לה"ר שמואל ב"ר דוד חלאיו זלה"ה.

שאלת אם מותר לכחצ צלוחות שלושה או ארבע פסוקים או פרשה שלימה, כמו שנהגו באלו הארצות לתינוקות שאין להם ספר, והמלמד כותב להם בכל שבוע מה שדעתו של בן יכולה לקבל בכל שבוע ושבוע, ובסוף השבוע מוחק וחוזר וכותב פרשה אחרת כפי המחלפות הפרשיות בכל שבוע ושבוע. ואמרת שנשאלת מזה והתרת להם, אחר שאין כונתם למחוק אותה פרשה או אותם פסוקים דרך השחמה ונקמה וציון, אבל הם מחכוונים לקיים מצות תלמוד תורה, ובאנוסים הם הואיל ואין להם ספרים להקרות¹ את צניהם, ואנוס רחמנא פטריה². אמנם שמומיו של הקצ"ה אסור למוחקן, ולא לכוחצן כל עיקר אחר שלמחיקה הם עומדים. עד כאן דברך.

עוד כתבת, שאחר כך בא לידך ספר אחד בלשון הגרי³ צדיני תפילה ומועד, חיברו רבי מימון ז"ל אצו של הרמז"ס ז"ל³, וכתוב בו בלשון הגרי הענין שכונתו זו בלשון הקודש.

667 ירמיהו ו, כט. 668 שם יז, יח. 669 ישעיהו ה, כג. 670 דברים טז, יח. 671 מל"ב ו, יח. 672 פסחים יח, ב. 673 חולין קד, ב. 674 תהלים יט, יב. 675 יהושע יט, ט. 676 נראה דכצ"ל. 677 איוב כט, יז. 678 ישעיהו כו, י. 679 שמות לד, א. 680 עמוס ט, ג. 681 שם. 682 ברכות יז, א. 683 תהלים קלט, טז. 684 אסתר ו, ח. 685 זכריה ג, ה. 686 דברים ז, יב. 687 ירמיהו כ, י. 688 דברים ז, ה. 689 משלי א, כה. 690 שבת פח, ב. 691 דברים כ, ו. 692 שבת קכט, א. 693 דניאל ט, כה. 694 ויקרא ב, ו. 695 תהלים סט, ד. 696 שם עה, יא. 697 תענית ח, א. ב. 1 כ"ה בכתה"י: בדפוסים: לקרות. 2 ב"ק כח, ב. 3 בערבית. * ראה בתשובות הגאונים החדשות (מהר" עמנואל) סי' נד הע' 17.

630 כתובות יט, א. 631 תהלים קיט, לג. 632 ע"פ בראשית מט, יט. 633 שם יז. 634 שם ג, טו. 635 יחזקאל יט, ד. 636 איוב יח, ט. 637 ישעיהו יח, ז. 638 בראשית מט, יט. 639 תהלים קיט, קיב. 640 במדבר יד, כה. 641 שם ה, יד. 642 יחזקאל י, יח. 643 ישעיהו ט, ו. 644 דה"א ד, כג. 645 סנהדרין לו, ב. 646 בראשית כו, ה. 647 שמות לב, יח. 648 איוב לז, יא. 649 שם לט, יח. 650 ישעיהו ג, כה. 651 תהלים ג, כ. 652 שם יט. 653 ישעיהו ל, יז. 654 משלי כב, ד. 655 תהלים צג, א. 656 שם קמ, יב. 657 ירמיהו טו, ד (ועוד). 658 ע"פ ברכות נח, ב. 659 זכריה ז, ז. 660 גיטין נח, א. 661 דניאל י, כא. 662 ויקרא כו, כה. 663 ישעיהו יא, ג. 664 כריתות ו, א. 665 תהלים מ, טז. 666 יחזקאל טז, לו.

אם לא שכל
איש אוֹתָךְ
ואם לא שטיט

עד תוס שאר הפסוקים.

וכתב המחבר ז"ל הנזכר אחר זה, שמור מה שרשמתי ומה שהועלתך בו, כי¹⁶ הוא רמז נפלא שאין לו ביאור בתלמוד מועד, אמנם בתלמוד גיטין בסדר נשים¹⁷ ביארו זה, הביאותיו לך בכאן בענין כתיבת הלוחות בחולו של מועד ללמד לנערים שהיא מותרת, אך לא תכתבם אלא על התואר הזה לא בחול ולא במועד. עד כאן.

וכתבת שלפי דברי הספר הזה מותר לכתוב את השם ולמוחקו, וכלל דאיתם תנאים אשר הצריך לעשות, האחד בשרטוט, והשני שינקד על כל תיבה ותיבה נקודה אחת או שתיים, והשלושה שלא יכתוב בשיטה אחת אלא שלוש תיבות, ובסוף כל שלוש תיבות ינקוד נקודה אחת¹⁸. וכתבת שלא ידעת טעם לאותן נקודות.

ועוד שאלת בענין מחלוקת שהביא הר"ף ז"ל בהלכות מגילה¹⁹ שנים כותבין שלושה אין כותבין, במתניתין²⁰ תנא שלושה כותבין ארבעה אין כותבין, הטעם למה, בין למר ובין למר.

עוד כתבת, כי צורת הכתיבה שצ"ר רבי מימון ז"ל תמנה ששיטה אחת כתוב זה שלוש תיבות ושיטה אחת שתי תיבות, ולא ידעת טעם לזה. ושאלת לבאר לך דבר זה היטב.

תשובה מחילה יש לי לפרש, כי מה שאמר בפרק שזעומ העדות²⁰ בשמות הקודש שאסור למוחקו, שאסור זה הוא דבר תורה, וכדמוכח ליה מקרא דכתיב²¹ ואזדתם את שמם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. ולא תימא דאסורא דרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא, אלא גוף תורה הוא ולוקין עליו מן המורה, כדאיתא בהדיא בפרק אלו הן הלוקין²² גבי מתניתין דתנן יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין, ואמרינן עלה בגמרא²³ מתקיף רבי אבהו ולילקי נמי משום מוחק את השם בהליכתו, ואזהרתיה מהכא ואזדתם את שמם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. והכי נמי מוכח בפרק ארבע מיתות²⁴ גבי מתניתין דתנן המגדף אינו

לוחות הנערים המתלמדים בהם מותר לכתבם בחולו של מועד. ואבאר לך עיקר ראוי שמדעהו בזה הענין בכתיבת הלוחות ללמוד. דע, שאין ראוי לכתוב מתיבות כחצי הקודש שלוש תיבות בשום פנים בלי שרטוט, ואם כתבן וינקד עליהם מותר. ואמנם שמים יכול לכתוב בלי ניקוד, אלא שלוש לא, אלא אם כן שרטט או ניקד. ופסוק באיגרת ישרטט ואחר כך יכתוב, או ינקד עליו. ואין מותר לכתוב איגרות לנערים, לפי שהם עומדים לאיבוד, אלא בקונטרס או בסידור, או ישרטט ואח"כ יכתוב. ולוחות הנערים הנמחקים אין מותר לכתוב בהם שלוש תיבות מסודרות, אלא שלוש תחת שלוש, וינקד על כל תיבה שלישיית. לא כאשר יכתבו המתלמדים פסוק באורך השיטה, ויכתוב בלוח רביעית הסדר ואחר כך יקשהו הנער וימחקוהו, זאת היא סיכלות גדולה וחטאה עזומה שיכתבו⁴ דברי האל על מה שאינו מותר ואחר כך ימחקוהו, זהו אסור וגמנע. ואין מותרת כתיבת הלוחות ללימוד הנערים אלא על זאת הצורה, וכן נפסקה ההלכה בתלמוד, וכן צ"ר לנו רבינו יוסף הלוי גאון ז"ל⁵

וידבר יי אל
משה לאמר
דבר אל בני
ישראל ואמרת⁶

ועל הצורה הזו תכתוב בלוחות הנערים פסוק אחר פסוק, עד שיהא מלא הלוח, לא תהיה שיטה ארוכה מארבע⁷ תיבות או יתר כמו שיכתבו בספרים, לפי כי מי שיכתוב דברי האל וימחקם הוא עובר על דברי האל יתצרך⁸ לא תעשון כן לה' אלהיכם, כי⁹ לפי מה שצוה האל למחות שם¹⁰ העבודות זרות באמרו¹¹ ואזדתם את שמם, הזהיר שלא למחות רושם דברי האל. הלא תראה מה אירע ליהויקים מלך יהודה לפי ששרף דברי האל אשר כתב ירמיה ע"ה, כמו שנתבאר בספר ירמיה¹², אשר היה עונשו שיהיה נכלתו מושלכת, וכל אותו ענין הנזכר בפרק חלק¹³ מזקנו של ר' פרידא, זה עונש מי ששרף דברי האל. על כן ראוי להימנע מזה, ותלילה¹⁴ מעשות זאת למחוק דברי קדושה וטהרה, אלא מה שהותרה מחיקתו מן המורה, כמו שצוה בסוטה¹⁵ וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים, והיתה הכתיבה על זאת הצורה

בדפוסים. 17 ס, א. וכן בדף ו, ב. 18 בדפוסים ובכתב"י לא סומנה נקודה בסוף כל שיטה בציור של הר"י מיגאש הנ"ל, וכנראה נשמט; בכל אופן כאן מפורש שנוסף לכתובת עד שלוש תיבות בשיטה וניקוד על כל תיבה — יש צורך גם לדשום נקודה בסוף כל שיטה כזו. וראה לעיל שר' מימון כתב לנקד מעל כל המילים, אך פעם אחרת כתב שינקד על כל תיבה שלישית. רצ"ע. 19 ו, א בדפי הר"ף. 19 * לפנינו: במתניתא. 20 שבויעות לה, א. 21 דברים יב, ג-ד. 22 מכות כא, ב. 23 שם כב, א. 24 סנהדרין נו, א.

4 כ"ה בכתב"י וכצ"ל; בדפוסים: שיכתוב. 5 הוא ר' יוסף אבן מגאש, תלמיד הר"ף וממלא מקומו, רבו של ר' מימון. 6 בדפוסים נמצאות רק שתי השורות הראשונות עד לאמר, והפסוק נכתב לעיל אחר זאת הצורה. 7 מארבע = של ארבע. 8 דברים יב, ד. 9 התיבה 'כי' אינה בדפוסים, ונוספה לפי כתב"י. 10 כ"ה בכתב"י וכצ"ל; בדפוסים: רושם. 11 דברים יב, ג. 12 כב, יט ופרק לו. 13 סנהדרין קד, א. 14 בדפוסים נוסף כאן 'לא-ל'. 15 במדבר ה, כג. 16 המילה 'כי' נוספה על-פי כתב"י, ואינה

דגרמא הוי ושרי. משמע שאף על פי שהוא עומד להימחק אסור למוחקו צידים. וכן כתב לזו הרמז"ס ז"ל³⁸.

מזהו, אפילו שם הכתוב בספר תורה אין אסור למחקו אלא כשמתכוין למחוק ולאצד, אבל כשמתכוין לתקן מותר³⁹. וכן כתב בעל הלכות גדולות⁴⁰ שאם נפלה טיפת דיו על השם הרי זה מוחק ומתקן, שלא נתכוון אלא לתקן. וכן ראיתי כתוב דהכי⁴¹ תניא במסכת סופרים⁴². ועוד יש להציא ראיה לזה מענין נתינת המזבח שהיא בלאו, מדכתיב⁴³ ונתתם את מזבחותם לא תעשון כן וגו', והוא הדין לסמיכת אבן אחת מן ההיכל או מן העזרה, וכן כתב הרמז"ס ז"ל⁴⁴, ומצינו שמוחר לסמור אבנים צהן כדי לתקן, ואפילו לסמור ההיכל כולו, כדאשכחן לצבא בן צוטא שהשיא ענה להורדוס למסתריה להיכלא ולמבנייה כדאימא בריש צבא בתרא⁴⁵. והוא הדין נמי למחיקת השם שאם הוא מתכוון לתקן שהוא מותר למחוק, שהרי מחיקת השם ונתינת המזבח וההיכל צדד לאו נפקי, מלא תעשון כן לה' אלהיכם.

ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש, שלא נאמרו דברים הללו אלא בשם מן השמות, שכל מקום שהוא כתוב המוחקו והמאצדו לוקה. אבל בשאר כתבי הקודש שאין בהם אזכרות כלל, המוחקן והמאצדן אין לוקין עליהם, דמהיכא תימא, דהא קרא⁴⁶ לא אמר אלא ואצדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם, אבל כתבי הקודש שאין בהם שם מנא לן דאסירי. וכי תימא שזה בכלל ונתתם את מזבחותם, שכל דבר שהוא מיוחד לה' אסור לאצדו, הא לימא, שאין בכלל נתינת אלא מה שהוא דרך צנין, אבל מה שאינו דרך צנין לא. תדע, מדאנטריך קרא לאסור מחיקת השם. ויש להציא ראיה שאין באצוד כתבי הקודש לאו, מדאמרינן פרק כל כתבי⁴⁷ הגליונין וספרי מינין אין מציילין אותן מן הדליקה, רבי יוסי אומר אף בחול קודר⁴⁸ אזכרות שבהן וגו' והשאר שורפן, וספרי מינין הם תורה נביאים וכתובים שכתבו להם צכתא אשורית וכלשון הקודש. ומדמפליג⁴⁹ רבי יוסי בין אזכרות לשאר הספר, וקא מצריך קדירה לאזכרות וגניזה ואפילו הכי שרי למשרף שארא, משמע דצריפת כתבי הקודש כל שקודר אזכרות שבהן ליכא מלקות, שאילו היה הדין שזה צין כתבי הקודש לאזכרות לענין מלקות לא היה מיקל רבי יוסי בשאר הספר יותר מהאזכרות, וכולם היה מצריך גניזה. ועונשו של יהויקים היה מפני

חייב עד שיפרש את השם, ואמרינן עלה בגמרא מנא הני מילי, אמר שמואל דאמר קרא²⁵ ונוקב שם ה' וכו'. ואקשינן ואימא מצוה נמי הוא, דכתיב²⁶ ויקוב חור גדלמו, ואזהרתיה מהכא ואצדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיכם. וזה הענין לא נסתפק בו שום אדם שאסור זה הוא דבר תורה. וכן כתב הרמז"ס ז"ל בהלכות יסודי התורה²⁷ כל המאצד שם משמות הקדושים הטעורים שנקרא בהם הקצ"ה לוקה מן התורה. ובהלכות סנהדרין²⁸ מנאו עם הלאוין שאין בהם כרת ומיתה צידי שמם אלא מלקות. ובספר המצות שחיצר צענין המצות²⁹ הציא ראיה שלוקין על לאו זה דבר תורה מפרק הלוקין, כמו שכתבתי.

ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש, כי מחיקת השם היא אסורה מן התורה בכל ענין, אפילו בכתב בלא שרטוט, ואפילו בכתב לדו, ובכל מקום שנכתב, כי מה ענין דברים אלו לענין ואצדתם את שמם וגו' לא תעשון וגו', בכל מקום שנכתב שם מן השמות אסור למוחקו והמוחקו לוקה. ואף על פי שהדבר הוא מוכרע מעצמו ואין לנו צריכין בזה לראיה, מכל מקום ראיות מפורשות יש בזה. חדא הא דאמרינן צענין נוקב שם ה', שרצו בעלי הגמרא³⁰ לומר שחיצו הוא מפני מחיקת השם, והתם בכל ענין שנכתב השם הוה מחייבין ליה³¹. תדע, שהרי המגדף שסקלו משה רבינו ע"ה, לא עלה על דעת שום אדם שנקב השם מתוך ספר תורה, שהרי עדיין לא נכתבה התורה עד סוף ארבעים למאן דאמר תורה חתומה ניתנה, כדאימא בפרק הניזקין³². ועוד ראיה, מדאמרינן בפרק קמא דערכין³³ גוי שהתנדב קורה לבית הכנסת ושם כתוב עליה צודקין אותו, אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה יגוד וישתמש צמות. ואמרינן התם שהשם טעון גניזה, אבל היא עצמה אינה טעונה גניזה דשם שלא במקומו לא קדש, דתניא³⁴ היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה הרי זה יגוד ויגנוז. והכי אימא צמוספתא דמגילה בפרק צ' שהשם הכתוב בקורה טעון גניזה. וכן כתב הרמז"ס ז"ל³⁶ שהמוחק שם שהוא כתוב בכלי מתכת או בכלי זכוכית לוקה. ולא עוד, אלא אפילו שם הכתוב על גבי דבר שאינו מתקיים אסור למוחקו, והראיה מדאמרינן בפרק כל כתבי³⁷ היה שם כתוב על צפרו וכו' אם מזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי, ומפרשינן טעמא התם כדי שלא יעמוד לפני השם ערום, אבל משום חשש מחיקה לא, משום

הלכות סופרים (מהדורת מכון ירושלים עמ' תרפא). 41 כ"ה

בכתה"י וכצ"ל. בדפוסים: והכי. 42 פ"ה ה"ד. 43 דברים יב,

ג-ד. 44 הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ז, והלכות בית הבחירה פ"א

הי"ז. 45 ג, ב. 46 ע"פ כתה"י. בדפוסים: דקרא.

47 שבת קטז, א. 48 כצ"ל וכ"ה בכתה"י ובקיצור התשוב"ץ.

בדפוסים בט"ס: וקודר. 49 כ"ה בכתה"י ובקיצור התשוב"ץ וכצ"ל.

בדפ"ר 'ומדפליג', ובדפוס השני הוקף בסוגריים ונכתב בסוגריים

25 ויקרא כד, טז. 26 מלכים ב יב, י. 27 פ"ו ה"א.

28 פ"ט ה"ד. 29 מצות לא תעשה סה. 30 סנהדרין שם.

31 ואמנם רש"י בסוגיה מבאר שאיירי בשם הכתוב על קלף, ולפי זה

נדחית ראיית רבינו שלוקה בכל גוונא, עיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' א.

32 גיטין ס, א. 33 ו, א. 34 מסכת סופרים פ"ה ה"ג.

35 הלכה י. 36 הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ו. 37 שבת קכ,

ב. 38 שם. 39 עיין לקמן הערה 88. 40 סימן עה —

שהיה מוותר על דברי ירמיה, והיה חייב מיתה בידי שמים, ועוד אמרו עליו בגמרא סנהדרין⁵⁰ שחקק שם שמים באמרו, והרבה תועבות עשה שנתחייב עליהם, כמו שהעיד עליו הכתוב⁵¹ ויתר דברי יהוה ומועצותיו אשר עשה וגו'.

ואחר שנפרש זה יש לי לפרש אם יש בהם איסורא דרבנן אם לא. ומשמע ודאי דמדרבנן מיהא אסור לאבדן אף על פי שאין בהם אזכרות, כגון שקדר אותם, או כגון מגילת אסתר שאין בה אזכרה כלל, או שהם כתובים בלשון תרגום והאזכרות מתורגמות, שהרי מותר למוחקן לפי שאין אסור למחוק אלא שצעה שמות המפורשים בפרק שבעה העדות⁵², ואילו היה אסור למחוק תרגום שלהם היו יומר מזה, ולא עדיף תרגום שלהם משאר כינויים שמותר למוחקן כדאיתא התם. והרמב"ם ז"ל⁵³ כתב כי השמות שהם בשאר לשונות דינם ככינויים⁵⁴ לענין שבעה.

ויש להביא ראיה דאיסורא דרבנן מיהא איכא, מדתניא פרק כל כתבי⁵⁵ היו כתובין בכל לשון מזילין אותן מפני הדליקה, רבי יוסי אומר אין מזילין אותן מפני הדליקה. אמר רבי יוסי, מעשה באבא חלפתא שהלך אלל רבן גמליאל ברבי לטבריא, ומלאו שהיה יושב על שלחנו של רבי יוחנן בן הנוף ובידו ספר תרגום של איוב והיה קורא בו. אמר לו, זכורני אם רבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד על גבי מעלה בזה הבית, והביאו לפניו ספר איוב תרגום, ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך. אף הוא צוה על זה וגזו. רבי יוסי ב"ר יהודה אומר עריצה של טיט כפו עליו. אמר רבי שמי תשובות בדבר, וכי טיט בזה הבית מנין, וכי מותר לאבדן ביד, אלא מניחן במקום המורפה והם מתאבדין מאליהן. ובדאי שלא היה באותו תרגום שם מהשמות שאין נמחקין, שאם כן מאי טעמא דרבי יוסי בר יהודה, וכי לית ליה לרבי יוסי בר יהודה איסור מחיקת שמות, ורבי נמי אמאי שרי להניחם במקום המורפה, והא גרמא היא, ולא שריא אלא במקום שהוא עומד להמחק⁵⁷ כגון שהיה כתוב על צהר, וכדכתיבנן לעיל. אלא ודאי משום דבלשון תרגום היה אין באותם אזכרות המתורגמות לאו דאיבוד שמות, ואפילו הכי קאמר רבי יוסי דרבן גמליאל גזו, ורבי נמי סבר דאף על גב דגרמא שרי, לאבדן ביד אסור. ומכאן שאסור לאבד כתבי הקודש אפילו הם מתורגמין שלא ניתנו לכתב, וכל שכן שאינן מתורגמין, או האידנא שנחנו לכתב משום עת לעשות לה'⁵⁸ כדתניא במסכת תמורה⁵⁹ ובפרק הניזקין⁶⁰. ובדאי דאיסורא דידהו

ליתיה אלא מדרבנן, דמדאורייתא לא אפשר, וכדכתיבנא לעיל, דאי לא תימא הכי תיקשי דרבי יוסי אדרבי יוסי, דאילו הכא אמר דטעון גניזה, ואילו בזההיא דספרי מניין אמר ושורף את השאר, אף על גב דמזריק קדירה באזכרות, וכדפרשין לעיל. אלא ודאי דמדאורייתא ליכא איסורא כלל, דליכא קרא דאמר הכי, ורבנן הוא דאסרי לאבדן ביד. וכן דעת הרמב"ם ז"ל, שכתב⁶¹ כתבי הקודש ופירושיהן וציאוריהן אסור לשרוף אותן ולאבדן, והמאבדן ביד לוקה מכת מרדות.

ואחר שנפרש זה יש לי לפרש, ללאו דוקא כתבי הקודש השלמים, אלא אפילו ברכות וקמיעין והפטורות וספרי אגדות ומגילות שכותבין לתינוקות להתלמד בהן, כולן אסורין לאבדן ביד, דהא מדינא כולהו אסירי למכתב, וכדאמרין בפרק הניזקין⁶² הא ספרא דאפטרותא אסור למיקרי ביה בשעתא מדלא ניתן לכתב. ואיצטא לן התם מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, ואסיקנא דאסור. ואמרין נמי בפרק כל כתבי⁶³, הברכות והקמיעות אף על פי שיש בהם אזכרות של שם ומענינות הרבה של תורה אין מזילין אותן מן הדליקה, אלא מניחין אותן ונשרפין במקומן הם ואזכרותיהם, מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה. ואפילו הכי אסיקנא התם דאסור לאבדן ביד, כדאמרין בסופה דבריייתא מעשה צדיק באחד שהיה כותב ברכות, באו והגידו את ר' שמעון⁶⁴ והלך ר' שמעון לבדוקו. כשהיה עולה בסולם הרגיש בו, ונטל טומוס של ברכות ושיקעו בספל של מים. ובלשון הזה אמר לו, גדול עונש האחרון יותר מן הראשון. פירוש מפני שאיבדו בידים, ואית לן למימר דאף על גב דכתיבתן איכא איסורא דאורייתא כדמוכח בפרק הניזקין⁶⁵ ובמסכת תמורה⁶⁶, ובאיבודן ליכא אלא איסורא דרבנן וכדמוכח לעיל, אפילו הכי אמר לו גדול עונש האחרון יותר מן הראשון, דכלפי מה שהחמירו בכתיבה שהוא כשורף תורות נמלא שעונש האחרון שאיבדו ביד יותר גדול מן הראשון שלא היה אלא גרמא, אבל האיסור יותר גדול הוא הראשון מן האחרון. והיינו דקאמר גדול עונש האחרון ולא קאמר גדול איסור האחרון, כך נראה לי. ומשמע ודאי דלאו משום אזכרות קאמר הכי, שהרי לא הלך לבדוקו אלא מפני כתיבת הברכות בלבד, ומנין היה יודע ר' שמעון שאזכרות היו כתובים באותן ברכות, שמא היה כותב בלא אזכרות שלמות, כמו שנהגו לכתוב במקום שם בן ארבע אותיות שלושה ידי"ן⁶⁷, וכן משני בשאר שמות לכותבן קטועי האותיות. וכן

פ"ב ה"ב. 54 ראה רדב"ז על הרמב"ם שם. 55 שבת קטו, א.
56 'ברבי' נוסף ע"פ כתה"י. 57 עיין ציץ אליעזר ח"ג סי' א (ז).
58 תהילים קיט, קכו. 59 יד, ב. 60 גיטין ס, א.
61 הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ח. 62 גיטין ס, א. 63 שבת קטו, ב.
64 לפנינו ר' ישמעאל. 65 גיטין ס, א. 66 יד, ב.
67 וכן כתב הרמ"א יו"ד רעו סעיף י, והשם שכותבין בסידורין

מורבעים 'ומדמחלק'. 50 קג, ב. ועיין ציץ אליעזר ח"ג סי' א שתמה על רבינו, כיון שפשט הסוגיה במועד קטן כו, א ששרף את האזכרות עצמן (עיי"ש תוס' ומהרש"א). ונראה שרבינו הבין שקדר את האזכרות ושרף את השאר (וכלשון ר' יוסי בשבת שם). 51 תוקן ע"פ כתה"י, והוא בדבחי"ב לו, ח; הנוסח שבדפוסים 'וכל אשר עשה' הוא במל"ב כד, ה. 52 שבועות לה, א. 53 הלכות שבועות

אף ספרי התלמוד כמו כן נריכין כסוי, פירוש⁷⁸ קודם שיטמש מטמו צבית שהם שם, שכיון שניתנו ליכתב הן הן ככתבי הקודש. וכיון שניתן לכותבן כל שכן שאסור לאדון, ולא עוד אלא שמגילין אותן מפני הדליקה מהאי טעמא כדעת האחרונים ז"ל⁷⁹, וכיון שמגילין אותם כל שכן שאין לאדון, שהרי בדברים שאין מגילין אמרינן שאסור לאדון וכדכתבינא לעיל, כל שכן בדברים שמגילין אותן שאסור לאדון. ואפשר שאינו אסור לאדון אלא כשיש בהם שמונים וחמש אומיות כפרשת ויהי בנסוע הארון⁸⁰, אבל צריך מהכי שרי, ויש הוכחה לזה בפרק כל כתבי⁸¹.

במצא שעלה צדינו מזה בענין הנדון שלפנינו, באותם הלוחות שכותבים לנערים להתלמד בהם, שמומר לכתבן משום עת לעשות לה' כדעת הרי"ף ז"ל שפסק בפרק הניזקין⁸² כותבין מגילה לחינוך להתלמד בה. אלא מיהו צריך ליזהר שיהא כותב בשרטוט, ולא יכתוב יותר משתי תיבות בלא שרטוט, דקיימא לן כרבי יצחק דאמר⁸³ שמים כותבים שלוש אין כותבין. ואף על גב דבמחמיתא חנא שלוש כותבין ארבע אין כותבין, אפשר דרבי יצחק קים ליה דהא מחמיתא ליחא, דאי לא היכי פליג עלה, וכיון דקים ליה הכי קיימא לן כותמיה, וכל שכן לחומרא. וכן פסק בעל הלכות גדולות⁸⁴, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות חליצה ויבום בסוף פרק ד'⁸⁵. ואף על פי שבהלכות ספר תורה סוף פרק ז'⁸⁶ כתב שלוש תיבות מותר לכתוב בלא שרטוט, כיון שדבריו סותרין זה את זה נקטינן לחומרא, דאיכא למימר שחזר בו הרב ז"ל ממה שכתב מחילה⁸⁷.

ועלה צדינו עוד, שאסור לאדון ציד ולמוחקן אחר שנכתבו, ואיסורו מדרבנן אם אין שם אזכרות, ואם יש שם אזכרות איסורו מדברי תורה ולוקין עליו. אלא מיהו איכא למימר שאינו אסור למוחקן אלא שלא לצורך, אבל לצורך כתיבת פרשה אחרת הרי זה מותר, שכיון שעבר זמן פרשה זו הוי כהיכל שצריך תיקון שמומר לסותרו ולבטלו. ולפי זה היה מותר אפילו היכא שיש שם אזכרות, אלא שהדבר קשה להחיר כן באיסור תורה, ומפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה⁸⁸. ועוד דנראה ודאי דאסור, דהא לא שרינן למכתב מגילה זו אלא משום עת לעשות לה', ובכתיבת אזכרות ליכא עת לעשות

נמי אותו האיש הכותב ברכות יודע היה שאסור למחות את השם, דזיל קרי צי רב הוא, אלא שהיה נוהג קולא בכתיבת הברכות. ועוד, אי משום איבוד שמות אמר גדול עונש האחרון אמאי לא שמתי, דודאי בר שמחא הוה. אלא ודאי משום ברכות עלמן שאיצדן אמר גדול עונש האחרון מן הראשון. ולפי⁸⁹ ששני העונשין היו ממין אחד, דמרויהו איבוד כתבי הקודש או בגרמא או צידים, אמר בלשון הזה, שאילו היו שני העונשין משני מינין, הראשון מפני שהוא כשורף תורות והאחרון שעבר על לאו דמחיקת השם, לא הוה שייך האי ליטנא גדול עונש זה מזה, דהאי עונש לחוד והאי עונש לחוד⁹⁰, ומי יודע איזה גדול לפני ה', אטו מאן סליק לעילא ואחא ואמר⁹¹. אלא מפני ששניהם הן ממין אחד, והאחד גרמא והאחד איבוד צידים, אחי שפיר האי ליטנא.

ושמענין מהכא דלאו דוקא ספרים שלמים, אלא אפילו ברכות וקמיעות אסור לאדון צידים. והוא הדין מגילה שכותבין לחינוך להתלמד בה, שאף על פי שאסור לכתבה אסור לאדנה צידים. וכל שכן האידנא דצריך ליבא⁹² והותר לכתוב הכל משום עת לעשות לה', וכדאמרינן בפרק הניזקין⁹³ דרבי יוחנן וריש לקיש הוו מעייני בצסיפרא דאגדתא, משום דכיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך. ואמרינן במסכת תמורה⁹⁴ אמר רבי אבא צריה דר' חייל בר אבא אמר רבי יוחנן, כותבי הלכות כשורפי תורה וכל הלמד מהם אין לו קיצול שכר, דדריש רבי יהודה בר נחמני מחורגמניה דריש לקיש, כחוב אחד אומר⁹⁵ כחוב לך את הדברים האלה, וכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, הא כינא, דברים שכתב אי אחא רשאי לאומרם על פה, ודברים שבעל פה אי אחא רשאי לאומרם בכתב. ואפילו הכי אסיקנא התם⁹⁶ דכיון דאיכא שר שיכתבה כותבין משום עת לעשות הפרו תורתך, מוטב תעקר אות אחת מן התורה ואל תשתכח תורה מישראל.

ומהאי טעמא כתב הרי"ף ז"ל בפרק הניזקין⁹⁷ כותבין מגילה לחינוך⁹⁸ להתלמד, אף על גב דבגרמא אסיקא דאסור, ונראה טעמו ז"ל משום עת לעשות לה' וגו'. ומהאי טעמא כתב הראב"ד ז"ל בספר בעלי הנפש⁹⁹ ועכשיו שניתנה תורה שבעל פה ליכתב משום עת לעשות לה' וגו',

שם. 80 במדבר י, לה-לו. 81 שבת קטו, ב. 82 גיטין כח, א בדפי הרי"ף. 83 גיטין ו, ב. 84 סימן לג — סידורא דחליצה (מהר"ם מכון ירושלים עמ' שנד). 85 הלכה לה. 86 הט"ז. פרק ד' — כ"ה בכתה"י וכצ"ל; בדפוסים בט"ס פ"ח. 87 ראה הגהות מיימוניות שם שכתב שנראה שיש ט"ס ברמב"ם, ואילו בכסף משנה שם הכריע בדעת הרמב"ם שהכתוב בהלכות ס"ת עיקר. ועיי' להלן ח"ג ס"י רעד, ובשור"ת הרשב"ש ס"י תפכ שיישב את הסתירה, ובלחם משנה הלכות יבום וחליצה שם. בכת"י קיצור התשב"ץ הנוסח לעיל הוא נקטינן הכא לחומרא. 88 לעיל הביא רבינו מהב"ג שגם מחיקת שם על מנת לתקן מותרת, אך כאן

ב' יודין ואחת על גביהן מותר למוחקן וכו'. 68 כ"ה בכתה"י; בדפוסים: לפי. 69 כ"ה בכתה"י וכצ"ל; ג' התיבות האחרונות נשמטו בדפוסים. 70 מכות כג, ב. 71 תמורה טז, א. נראה שסגנון ומקור דברי רבינו עד סוף הקטע מבעל המאור שבת מב, ב בדפי הרי"ף ד"ה ועוד. 72 גיטין ס, א. 73 יד, ב. 74 שמות לד, כז. 75 תמורה שם, ועי' שיטה מקובצת אות ה. 76 גיטין כח, א בדפי הרי"ף. 77 כ"ה בכתה"י, בדפוס נשמט 'לתינוק'. 78 שער הפרישה (מהדורת ר"י קאפח עמ' כח). 78 * עד "כיסוי" הוא לשון הראב"ד. התיבה "פירוש" נוספה ע"פ כתה"י. 79 ראה בר"ן על הרי"ף שבת דף מב, ב בדפי הרי"ף, ובבעה"מ ומלחמת ה' התשב"ץ <מכון ירושלים> עמוד מס 131 א דוראן, שמעון בן צמח הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לה, שהרי אפשר לכתוב בלא אזכרות כדי שלא לבוא לידי מחיקתו, אם כן כי כתבן ומחקן מלקין ליה. אבל שאר הפסוקים אם אין שם אזכרה, כיון שאין איסורו אלא מדרבנן אפשר להקל להחיר מחיקתו לצורך כתיבת פרשה אחרת. ופוק חזי מאי עמא דבר⁹⁸, ומנהגן של ישראל תורה היא, והרי הן מזהרין מכתבת האזכרות ואין חוששין למחיקת הפסוקים. ואפילו איכא איסורא במחיקה אפילו לכתוב פרשה אחרת, אפילו הכי משום עת לעשות לה' וגו' שרי, שאם הכתיבה שהיא אסורה מן התורה כדכתיבנא לעיל שרי משום עת לעשות וגו', כל שכן המחיקה שאינה אסורה אלא מדרבנן וכדמוכח לעיל דשריא משום עת לעשות לה'. אבל באזכרות ליכא משום עת לעשות לה', שהרי אפשר לכתוב האזכרות על ידי שינוי וכדכתיבנא.

זה עלה בידי בענין זה מדרכי ההלכות, ועכשיו אשוב לדברייך.

דע כי כל מה שכתב מדברי ה"ר מימון ז"ל הוא יוצא ממאי דאסיקנא בגמרא⁹⁹ שאין כותבין מגילה למינוק להתלמד בה. ונראה שרבי יוסף הלוי ז"ל אכן מיגש¹⁰⁰, שמהלך סבא וזו, סובר דכמסקנא דתלמודא עבדינן דאסיק אין כותבין, וכיון דלא אשכחן בתר הכי דשרו משום עת לעשות לה', כדאשכחן בספרא דאגדתא וכתבת ההלכות, לא עבדינן בה עובדא מסבא דנפשינן, דאיכא לפלוגי צינייהו, דלאו עת לעשות לה' איכא הכא כיון שאפשר לגמור הספר. וחולק בזה על הרי"א¹⁰¹ ז"ל. וכן דעת תלמידיו הרמב"ם ז"ל, שהוא כתב צפרק ז' מהלכות ספר תורה¹⁰² ואין כותבין מגילה למינוק להתלמד בה, ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר. עד כאן לשונו.

ובמה שכתב המחבר ז"ל בשמו כי מותר לכתוב דרך אותה גזירה המצויה, הוציא זה ממה שכתב בגמרא צפרק הניזקין¹⁰³ גבי הא דאסיקנא אין כותבין מגילה למינוק, אימתיבה אף היא עשה טבלה של זה שפרשת סוטה כתובה עליה, ומרינא באל"ף צי"ת, כלומר שלא הייתה כתיבה שלמה אלא ראשי תיבות, דומיא דמאי דאמרין צפרק גט פשוט¹⁰⁴ מי קאמינא לך שטרא מעליא, אל"ף צי"ת בעלמא קאמינא¹⁰⁵. תו אקשינן דליכא לתרוצי הכי, דהא תנן בפירוש מה היה כתוב בטבלא, רבי יהודה אומר אם שכב ואם לא שכב, אם

שטית ואם לא שטית. ומרינא הכא במאי עסקין צסירוגין, ופירש הוא ז"ל צסירוגין שלא היה כותב בשיטה אחת יותר משלוש תיבות. ומכאן הוציא אותה לורה.

אבל רש"י ז"ל פירש שם¹⁰⁶ וצינמא צפרק אמר להם הממונה¹⁰⁷, תחילת המקרא היה כותב תיבות שלמות ולצטוף ראשי תיבות. ולפי פירושו של רש"י ז"ל לא מצינו שהחיר בצורה שצ"ר המחבר ז"ל, שכיון שכל התיבות הם שלמות נראה דבכל ענין שנכתב אפילו תיבה אחת בשיטה¹⁰⁸ אחת אסור¹⁰⁹. ואפשר לסמוך זה למאי דאמרין פרק הקומץ רבה¹¹⁰, הכותב ספר תורה וצ"ל לגמור לא יגמור צאמנע הדף כדרך שגומר בחומשים, אלא מקצר והולך עד סוף הדף, וכן פירש הרי"א¹¹¹ ז"ל בהלכות ספר תורה¹¹², וכן כתב הרמב"ם ז"ל צפרק ז' מהלכות ספר תורה¹¹³, מי לא עסקין שהדף הוא ארוך ומה שנשאר הוא מעט שצריך לקצר שאפילו שלוש תיבות לא יכתוב בשיטה אחת. וכן פירש רש"י¹¹⁴ ז"ל שאם ירצה יעשה דף קצר מתיבה אחת בכל שיטה עד שיגמור צסוף הדף, ואפילו הכי כשר. ומשמע דכתיבה מעליא היא, דהא ספר תורה מתכשר בהכי. ואם כן, אם איתא דאין כותבין מגילה למינוק, אפילו בכהאי גוונא אסור. וצמזוזה נמי אמרין התם¹¹⁵ עשה שמים שלוש ואחת שמיים¹¹⁶ כשרה, ופירש רש"י¹¹⁷ ז"ל שיטות קצרות שאין בכל שיטה אלא שלוש תיבות או שמים או אחת. וכיון דכשר צמזוזה דבעינן בה כתיבה תמה כספר תורה, משמע דצכהאי גוונא כתב מיקרי, ואי אסור למיכתב מגילה למינוק אפילו בכהאי גוונא אסור.

אבל מה שאפשר להחיר בזה הוא שיכתוב התיבות חסרות צסופן, כגון זה, וידצ' יי אל מש' לאמ' דצ' אל צני' ישראל¹¹⁸. או צאמנען, כגון צרשית צרשון בלא אל"ף. או שיכתוב התיבות מלאות, כגון לאמור מושה אהרון, דכהאי גוונא לאו ספר מקרי אלא איגרת. וכן כתב רש"י ז"ל¹¹⁹, דהא דאמרין צמזוזה כתבה איגרת פסולה, שלא דקדק בחסרות ויתרות אלא¹²⁰ כאיגרת בעלמא. או שיכתוב האותיות קטועות, כמו שנוהגין לכתוב האזכרות צסדורים הה"א חסרת הרגל הימנית, כזה ה', או האל"ף והלמ"ד מחוברות כגון זה ה', וישנה כל האותיות שינוי זה, עד שלא יהיו שלוש תיבות סמוכות בלי שינוי צאחד מן השינויים שהזכרתי. או יכתוב בכתב מאש"ק שקורין מדבד"צ¹²¹, ולא יכתוב

מימון דלא כרש"י. 101 מנחות ל, א. 102 מנחות ד, א בדפי הרי"ף. 103 הלכה ז. ההפניה לרמב"ם חסרה בכתה"י. 104 מנחות שם, ד"ה אלא אימא. 105 שם לא, ב. 106 המילה חסרה בדפוסים. 107 שם ד"ה שתיים. 108 בדפוסים ליתא בני ישראל. 109 מנחות לב, ב ד"ה כתבה אגרת. 110 התיבה נשמטה בדפוסים. 111 עי' בקובץ ארשת ד (ירושלים תשכ"ו) עמ' 83, שמאש"ק בערבית היינו מהיר וגמשך, וזהו כתב משיט"א בלשון הראשונים האשכנזים; והשם מדבד"ב פירושו שאינו נח אלא מרחף ומרפרף.

מתיחס לענין שנחשיב מחיקה כדי לכתוב פרשה אחרת כמחיקה על מנת לתקן. 89 על-פי ברכות מה, א. 90 גיטין ס, א. 91 הנ"ל (הע' 5). 92 המובא לעיל, גיטין כח, א בדפי הרי"ף. 93 הלכה יד, ועיין כס"מ שם. 94 גיטין שם. 95 בבא בתרא קסח, ב. 96 כל המשפט מ'דומיא' ועד כאן אינו בכתה"י. 97 גיטין שם ד"ה בסירוגין. 98 יומא לח, א ד"ה בסירוגין. 99 כ"ה בכתה"י ובקיצור התשב"ץ, וכצ"ל. בדפוסים: ובשטה. 100 עיין תשובת הרמב"ם מהד' בלאו סי' רסח, ולפי יובן פירוש רבינו

בכתיבה אשורית והיא הכתיבה המרובעת שכותבין זה ספרי תורה, לפי שאין נקרא כתב אלא אשורית. וכן כתב הרמב"ן ז"ל¹¹² שמותר לכתוב הפסוקים בלי שרטוט בכתיבה זו שאינה קרויה כתב, וכן כתב הרב רצנו יונה ז"ל¹¹³. והוא הדין שמותר לכתוב מגילה למינוק כן.

וזו הכלל, כל כתיבה שיפסל זה ספר תורה מותר לכתוב בה המגילה הזאת להתלמד בה. ולמדנו זה ממה שהתירו לכתוב מגילת סוטה באל"ף זי"ת, שכיון שיש בה קצת חסרון שאין התיבות שלמות מותר. והוא הדין לשאר דברים הפוסלים ספר תורה. כך נראה לי לפי סברא זו. ומיהו דוקא פסול שהוא באיכות הכתיבה, אבל פסול אחר לא, שהרי אמרו בפרק כל כתיב¹¹⁴ שאם היו כותבין בסם בסיקרא מצילין אותן מן הדליקה, ואף על פי שספר תורה נפסל בכך, שהרי שנינו פסול זה במגילה בפרק שני דמגילה¹¹⁵, כל שכן שספר תורה נפסל בכך, ואפילו הכי מצילין אותן מן הדליקה. וגם ההיא דפרק הניזקין¹¹⁶ דפרשת סוטה טבלא של זהב הייתה, ובדאי שספר תורה נפסל בכך דצעיין שיהא על הגויל או על הקלף, ואפילו הכי לא הותר שריא אלא בסירוגין. וגם הלוחות שכותבים בהם המגילה הזאת להתלמד בה אינן כשרים לספר תורה, דצעיין עור בהמה טהורה. ומכאן שלא כל פסול ספר תורה הוא מתירן, אלא פסול שהוא בחסרון האותיות וביתרונם ובשינוי צורתם, שהרי אין כאן כתיבה כלל ואיגרת בעלמא היא, ושריא אפילו לסברא זו.

אבל למה שפסק הרי"ף ז"ל¹¹⁷ שמותר לכתוב מגילה למינוק אין אנו צריכין לכל זה, ובלבד שיזהר לכתוב בשרטוט ושלא יכתוב אזכרות כמו שכתבתי. וכן הסכים עמו הרא"ש ז"ל בפסקיו¹¹⁸, משום דלא אפשר לכל עני שבישראל לכתוב תורה שלמה. וכן נראה לי¹¹⁹, מדאסיקנא התם¹²⁰ דספרא דאפטרמא שרי למקרי ציה משום דלא אפשר, ופירש רש"י¹²¹ שאין צל ציבור וציבור יכולת לכתוב נביאים שלם, וכל שכן שאין יכולת לכל יחיד ויחיד לכתוב תורה שלמה לבניו. וכן בפרק מצות חליצה¹²² אמרינן דהלכתא כמר זוטרא דסבירא ליה דצמקום מצוה כתבין מגילה למינוק.

ומה שנראה¹²³ מדברי המחבר ז"ל, דמגילת סוטה הייתה נכתבת באותה צורה שצ"ר ולולא זה לא הייתה מותרת

מחיקתה, זה הוא טעות מפורסם. שלא אמרו בגמרא¹²⁴ שהייתה כתובה בסירוגין אלא אותה טבלא שעשתה הילני המלכה, כמו שמוזכר במסכת יומא¹²⁵ וזכרתי למעלה¹²⁶. אבל המגילה שהייתה נמחקת, חס ושלום, שהרי אמרו במסכת סוטה בפרק היה מציא¹²⁷ כתבה איגרת פסולה, ופרש"י ז"ל¹²⁸ בלא שרטוט, ואמרינן¹²⁹ דטעמא משום דצספר אמר רחמנא. וכיון דצעיין דקדוק ספר תורה היכי הוה אמרינן בגמרא דהוה כתיבא באל"ף זי"ת, ועלה אסיקנא דבסירוגין הייתה כתובה. אלא ודאי דברי טעות הן, ואפילו הכי הותרה מחיקתה מגזירת הכתוב דכתיב ומחה¹³⁰ כדי לשום שלום בין איש לאשמו, ואפילו שם הכתוב בקדושה הוא נמחה, וכדאמרינן בשבת פרק כל כתיב¹³¹ ובמסכת נדרים¹³² ובמסכת סוכה¹³³ ובסוף חולין¹³⁴ ומה לשום שלום בין איש לאשמו אמרה תורה שם הנכתב בקדושה ימחה על המים וגו'. ואין ללמוד מכאן הימח לדברים אחרים, דגזירת הכתוב הוא בסוטה. ואמרינן בפרק היה נוטל¹³⁵ שאם עד שלא נמחקה מגילה אמרה איני שומה מגילתה נגזת, וטעמא דכיון שאסור למחותה ואסור לקרות בה, דהא לא ניתנה לקרות בה, אינה¹³⁶ עומדת אלא לגזירה. וכן פירש רש"י ז"ל¹³⁷. ולפי דברי זה המחבר ז"ל, שכתב שהייתה כתובה בסירוגין וכי האי גוונא שרי למוחקה, תיקשי אמאי נגזת¹³⁷. אלא ודאי דברי טעות הן. ולא מצינו שהצריכו חז"ל בגט חליצה, שכותבין בו פסוקי של תורה, אלא שרטוט, כדאמרינן בפרק מצות חליצה¹³⁸ מר זוטרא משרטט וכתב הני קראי, ולא הצריכו שיכתוב בסירוגין, ולדברי זה המחבר ז"ל לכאורה¹³⁹ יקשה זה. אבל קושטא דמילתא הוא דלא קשיא מידי, דדוקא מגילה הוא דאסור למכתב, אבל בכיוצא בזה שלא נכתב להגות צו מותר אפילו מדינא. ומה שהצריכו בגמרא לתרץ באותה טבלא שהייתה כתובה בסירוגין, היינו משום שמשם היה רואה וכותב מגילת סוטה, וכיון שנכתבה כדי להגות בה היו צריכין לכותבה בסירוגין, אבל צמח שלא נכתב כדי להגות צו מותר בכל ענין אפילו היכא דליכא עת לעשות לה'.

וראיתי בתשובה להרמב"ם ז"ל¹⁴⁰ שאסור לרקוס בטלית של ציצית פסוקים של תורה, והטעין גניזה אם רקמן. ואינו נראה כן, מטעמא דכתבין שלא נכתבו להגות בהם, וגט חליצה יוכיח. ורבותינו ז"ל היו כותבין פסוקים

124 גיטין שם. 125 לח, א. 126 עיין לעיל בסמוך להערה 98. 127 יז, ב. 128 ד"ה אגרת. 129 כ"ה בכתה"י וכצ"ל; בדפוסים: אמרינן. 130 במדבר ה, כג. 131 קטז, א. 132 סו, ב. 133 נג, ב. 134 קמא, א (ורבינו השמיט את הגמ' במכות יא, א). 135 סוטה כ, א. 136 כצ"ל וכ"ה בכתה"י; בדפוסים בט"ס: ואינה. 137 שם ד"ה מגילתה נגזת. 137* בתשב"ץ ישן מצאנו הגהה בגליון וז"ל: אחר המח"ר ל"ק קושיא זו, כי בוודאי מגילתה נגזת מפני האזכרות, כאשר הזכיר הוא עצמו לקמן (ליד הע' 143). ויש דמות ראייה מלשון הירושלמי שהבין מרן בכס"מ פ"ג דסוטה ה"ח, ע"ש. ע"כ. 138 יבמות קו, ב. 139 המילה אינה קיימת בכתה"י. 140 תשובה רסח, הובאה ברבינו ירוחם נתיב שני חלק שני.

112 כ"ה בכתה"י וכצ"ל, וכן לקמן בדברי רבינו מציין שזו שיטת הרמב"ן. והוא בחידושי הרמב"ן לגיטין ו, ב סוד"ה וכתב ליה (וכן העתיק הב"י יו"ד סו"ס רפד בשם רבינו שכן כתב הרמב"ן). ועי' ברא"ש במגילה פ"ב ס"י ב שהביא כן בשם הרמב"ן, וסיים שלא ראיתי לרבותי נוהגין כן. בדפוסים: הרמב"ם ז"ל. 113 וכן בב"י שם בשם רבינו בשם רבינו יונה, ולא מצאנו את מקורו. 114 שבת קטז, ב. 115 יז, א. 116 גיטין ס, א. 117 המובא לעיל, גיטין כח, א בדפי הרי"ף. 118 גיטין פ"ה ס"י כ. ועיין טור יו"ד רפג. 119 כצ"ל וכ"ה בכתה"י ובקיצור התשב"ץ; בדפוסים: 'וכנ"ל', כסיום המשפט הקודם, והוא טעות. 120 גיטין שם. 121 ד"ה ה"נ כיון דלא אפשר. 122 יבמות קו, ב. 123 בדפוסים נוסף ל"י, שאינו בכתה"י.

באגרותיהם כדאיתא בפרק קמא דגיטין¹⁴¹, ולא היו אוסרין אלא היכא דכתבי בלי שרטוט. אלא דההיא דמגילת סוטה שאם אמרה איני שומה דנגזרת יסייע לזה, וזו נריכה עיון. ושמה מגילת סוטה משום דנכתבה להגות בה טעונה גניזה, שאחר שנכתבה המגילה היה קורא אותה¹⁴² אל האשה, וכיון שנכתבה כדי להגות בה ולא ניתנה לקרות בה, דאין כותבין מגילה להחלמך בה, משום הכי טעונה גניזה, אבל מה שלא נכתב כדי להגות בו אין טעון גניזה. ושמה דמגילת סוטה דטעונה גניזה משום אזכרות דאית בה, שאי אפשר למחותן הוה, וכן מוכח לשון רש"י ז"ל¹⁴³ שכתבתי למעלה. וכן בפרק מנחות חלילה¹⁴⁴, גבי הא דמקשינן והא לא ניתן לכתב ואפילו הכי אסיקנא דשרי, כתב הוא ז"ל¹⁴⁵ דלא דמי למגילה למינוק להחלמך בה, דהחם אדעתא דפרשתה כתב לה, דהוי כמגילה קבועה, אבל האי ספירת דברים בעלמא הוא ולאו בקדושתיה קאי.

ומה שכתב המחבר ז"ל גם כן שהרואה לכתוב בלי שרטוט ינקד על האותיות, איני יודע מניין לו זה, אבל כן נהגו אנשי ארצות ישמעאל. ואיני יודע טעם לדבר, שטעם השרטוט אינו אלא כדי שיהא כתיבה יפה ומיושרת, על כן נריכה שרטוט קודם כתיבה, אבל לכתוב בלי שרטוט ואחר כך ינקוד איסורא¹⁴⁶ דעבד עבד, והוי מעוות לא יוכל לחקון¹⁴⁷. ואפילו לנקוד ולכתוב¹⁴⁸ תחת הניקוד מסתברא דאסור, דלא דמי שרטוט לניקוד. ואיני יודע טעם לניקוד, אלא אם נאמר שכשכותב תיבה אחת או שחם קודם שיכתוב השלישית וינקד עליהם הרי הוא כאלו נמחק¹⁴⁹, ומה שכותב אחר כך הוי כאלו הוא תחילת כתיבה. ואין זה מספיק להחיר בלא שרטוט, שכבר מצינו בספר תורה שלוש תיבות זו אחר זו נקודות, לנו¹⁵⁰ ולבנינו ועי"ן שצד, ונראה מכאן שאין הניקוד מוציאן מכלל כתיבה.

אבל יש להחיר בלא שרטוט ובלא ניקוד ובלא תיקון אחר אם אין הכתיבה אשורית, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל¹⁵¹, ועל זה היה סומך הוא לכתוב בלא שרטוט. ויש מרבוטיו הנרפתים ז"ל¹⁵² שהיו אומרים שלא נאמר זה אלא כשהוא כותב הפסוק ללמוד ממנו ראייה, כמו שאומרים בתלמוד שנאמר וכו', אבל כותב אגרות הרשות ומדבר בלשון נחות ובלשון הכתוב אין צריך שרטוט. אבל צירושלמי לא משמע הכי, דגרסינן התם בפרק צני העיר¹⁵³ רבי חייא משלח כתב

לרבי אושעיא, ראשיתך¹⁵⁴ מנער היה מאד תשגה באחריתך. ונראה לי¹⁵⁵ שמכאן יאם המנהג במליצות שאין כותבין הפסוק כהוייתו אלא דרך שינוי, כדי שלא יהיו שלוש תיבות מפסוק אחד זו אחר זו, כדי שלא נטרך לשרטוט. אבל בלאו הכי נמי שרי, שאין הכתיבה אשורית כמו שכתבתי.

ומה ששאלת טעם דשרטוט, נראה שהוא כדי שיהיה הכתב מיושר, ומשום הכי אמרינן בפרק שני דמגילה¹⁵⁶ מזוזה נריכה שרטוט מפילין אין נריכין שרטוט, משום דמזוזה נדקת פעם אחת בשבוע, וכיון שקורין בה תדיר נריכה שמהיה בכתב מיושר, ומפילין כיון שאין נדקין אין נריכין שרטוט. ור"ת ז"ל כתב¹⁵⁷ שמזוזה ומגילה נריכין שרטוט בכל השיטות, וספר תורה¹⁵⁸ ומפילין סגי בשיטה עליונה. ואין דבריו נראין, אלא בין ספר תורה בין מזוזה ומגילה בכל השיטות נריכין שרטוט, ומפילין אפילו בשיטה עליונה אין נריכין, ואף על פי¹⁵⁹ שהסופרים החמירו על עצמן לשרטט מפילין אפילו בכל השיטות. וזוהי יש ראיות ואין להאריך. ומכל מקום אף על פי שטעם השרטוט נראה שהוא כדי שיהא הכתב מיושר, אפילו הכי אמרינן בפרק קמא דגיטין¹⁶⁰ דהאי מילתא לאו מילתא דתליא בסברא היא אלא גמרא היא, וכיון דגמרא היא אין לנו בו אלא מה שקבלנו, ואין לשאול מפני מה אין מפילין נריכין שרטוט ושלש תיבות באגרת נריכין שרטוט, דגמרא היא ולא סברא.

ויש דברים בלשון המחבר ז"ל שכתב שאינם נכונים, ואיני רואה להשיב עליהן, שכבר הארכתי בעיקרן של דברים, והשאר אינו מעלה ולא מוריד בענין הנדון.

ושלום רב.

שמעון בן החכם ר' צמח זלה"ה¹⁶¹

שאלה ג

עוד שאלת מפני מה חייבה תורה בקרבן פסח במועדו לנשים כאנשים, ולפי הכלל שצדינו תהיה פטורה, דאמרינן¹ כל מנחת עשה שהזמן גרמה נשים פטורות ממנה, אלא אם כן נתחייבו מהכלל עצמו, שאמרו וכל מנחת לא תעשה בין שהזמן גרמה בין שלא הזמן גרמה אחד אנשים

בסוף ד"ה וכתב ליה. 152 ר"ת, וכן פירש ריב"א בשם רבינו אליהו, הובאו בתוס' גיטין ו, ב ד"ה א"ר יצחק. ועיין רא"ש מגילה פ"ב סי' ב. 153 מגילה פ"ג ה"ב (כד, ב). 154 עפ"י איוב ח, ז. 155 התיבה ל"י נוספה ע"פ כתה"י. 156 יח, ב. 157 הובא בתוס' גיטין ו, ב ד"ה א"ר יצחק, וכן במנחות לב, ב ד"ה הא מורידין. 158 בכתה"י הושמט 'וס' ת"ת. 159 'אע"פ' חסר בכתה"י. 160 ו, ב. 161 מ'ירושלם' עד סוף החתימה נוסף ע"פ כתה"י; בדפוסים חסרה החתימה. ג. 1 קידושיו כט. א.

141 ו, ב. 142 המילה נוספה ע"פ כתה"י. 143 סוטה כ, א ד"ה מגילתה נגזרת. 144 יבמות קו, ב. 145 רש"י ד"ה והלכתא. המילה 'הוא' נוספה ע"פ כתה"י. 146 כ"ה בכתה"י ובקיצור התשוב"ץ וכצ"ל; בדפוסים בט"ס: דאיסורא מאי. 147 קהלת א, טו. ראה תשובות הגאונים החדשות (הנ"ל הע' *3) ובהערות שם, ובספר האשכול (מהד' הצב"א) ח"א עמ' 53. 148 כ"ה בכתה"י ובקיצור התשוב"ץ, וכצ"ל; בדפוסים: לכתוב, ו'לנקוד' נשמט. 149 נראה שכוונתו עפ"י ב"מ פז, א וברש"י שם ד"ה לימדה תורה. 150 דברים כט, כח. 151 בחידושי לגיטין ו, ב